

Neoficialus vertimas

EUROPOS TARYBA
EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMAS
TREČIASIS SKYRIUS

BYLA STAŠAITIS PRIEŠ LIETUVĄ

(Pareiškimo Nr. 47679/99)

SPRENDIMAS

STRASBŪRAS

2002 m. kovo 21 d.

Byloje Stašaitis prieš Lietuvą

Europos Žmogaus Teisių Teismas (Trečiasis skyrius), posėdžiaujant kolegijai, sudarytai iš:

pirmininko G. RESS,
teisėjų I. CABRAL BARRETO,
L. CAFLISCH,
P. KŪRIO,
R. TÜRMEŅ,
J. HEDIGAN,
H. S. GREVE

ir *skyriaus kanclerio* V. BERGER,

po svarstymo uždaramame posėdyje 2002 m. vasario 28 dieną

skelbia šį sprendimą, kuris buvo priimtas pastarąją dieną:

PROCESAS

1. Byla buvo pradėta Lietuvos Respublikos piliečiui Arvydui Stašaičiui („pareiškėjui“) 1998 m. birželio 24 dieną pateikus pareiškimą (Nr. 47679/99) Europos Žmogaus Teisių Komisijai („Komisijai“) prieš Lietuvos Respubliką pagal ankstesnę Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos („Konvencijos“) 25 straipsnį.

2. Pareiškėjui Teisme atstovavo R. Andrikis, Vilniuje praktikuojantis advokatas. Lietuvos Vyriausybei („Vyriausybei“) atstovavo jos atstovas, teisingumo viceministras G. Švedas.

3. Konkrečiai pareiškėjas teigė, kad jo kardomasis kalinimas (suėmimas) nuo 1996 m. rugsėjo 21 iki 1997 m. sausio 3, nuo 1997 m. rugsėjo 23 iki 1998 m. spalio 15 ir nuo 1999 m. rugsėjo 30 iki 2000 m. vasario 8 dienos buvo neteisėtas ir pažeidė Konvencijos 5 straipsnio 1 dalį, jo kardomojo kalnimo (suėmimo) trukmė

pažeidė 5 straipsnio 3 dalį, o galimybės ginčyti teisme kalinimo neteisėtumą nebuvimas pažeidė 5 straipsnio 4 dalį.

4. Pareiškimas buvo perduotas Teismui 1998 m. lapkričio 1 dieną, kai įsigaliojo Konvencijos vienuoliktasis protokolas (Vienuoliktojo protokolo 5 straipsnio 2 dalis).

5. Pareiškimas buvo paskirtas Teismo Trečiajam skyriui (Teismo reglamento 52 straipsnio 1 dalis). Šiame skyriuje, kaip numato Teismo reglamento 26 straipsnio 1 dalis, buvo sudaryta kolegija bylai nagrinėti (Konvencijos 27 straipsnio 1 dalis).

6. 2000 m. lapkričio 28 dienos sprendimu kolegija paskelbė pareiškimą iš dalies priimtinu.

7. 2001 m. lapkričio 1 dieną Teismas pakeitė savo skyrių sudėtį (Reglamento 25 straipsnio 1 dalis). Ši byla buvo paskirta naujai sudarytam Trečiajam skyriui (Reglamento 52 straipsnio 1 dalis).

FAKTAI

I. BYLOS APLINKYBĖS

8. Pareiškėjas buvo kelių holdingo bendrovių, kurios nevykdė savo finansinių įsipareigojimų, savininkas ir direktorius. 1993 m. sausio 8 dieną jam buvo iškelta baudžiamoji byla įtariant, kad jis nuslėpė savo pajamas. 1993 m. liepos 30 dieną pareiškėjui buvo pateikti kaltinimai dėl sukčiavimo. 1993 m. rugpjūčio 2 dieną byla buvo perduota Vilniaus miesto pirmosios apylinkės teismui. Tą pačią dieną pareiškėjas buvo paleistas už užstatą. 1994 m. liepos 25 dieną pareiškėjas neatvyko į teismo posėdį, ir teisėjas paskyrė pareiškėjui kardomąjį kalinimą (suėmimą).

9. 1994 m. spalio 25 dieną pareiškėjui buvo iškelta kita baudžiamoji byla dėl neteisėtų operacijų su valiuta ir vertybiniais popieriais. Tą pačią dieną prokuroras paskyrė pareiškėjui kardomąjį kalinimą (suėmimą) toje byloje.

10. Tuo metu buvo įtarta, kad pareiškėjas slapstosi Rusijoje. 1994 m. spalio 25 dieną Generalinis prokuroras paprašė Rusijos valdžios institucijų jį išduoti dėl įtarimo užsiėmus neteisėtomis operacijomis valiuta ir vertybiniais popieriais. 1994 m. spalio 29 dieną pareiškėjas buvo sulaukytas Maskvoje. 1994 m. lapkričio 1 dieną jis buvo išduotas Lietuvai ir suimtas pritaikius kardomąjį kalinimą (suėmimą).

11. 1994 m. lapkričio 9 dieną jam buvo pareikšti kaltinimai dėl neteisėtų operacijų su valiuta ir vertybiniais popieriais. 1994 m. lapkričio 10 dieną prokuroro 1994 m. spalio 25 dienos sprendimas sankcionuoti pareiškėjo kardomąjį kalinimą (suėmimą) buvo panaikintas tuo pagrindu, kad 1994 m. liepos 25 dieną jau buvo priimta teisėjo nutartis dėl pareiškėjo suėmimo.

12. 1994 m. gruodžio 27 dieną Vilniaus miesto pirmosios apylinkės teismo teisėjas nusprendė, kad pareiškėjas turi likti suimtas. Terminas nebuvo nurodytas.

13. 1995 m. kovo 20 dieną Generalinis prokuroras sankcionavo pareiškėjo suėmimą baudžiamojoje byloje dėl operacijų su valiuta ir vertybiniais popieriais. Generalinis prokuroras pažymėjo, kad pareiškėjas anksčiau buvo pažeidęs paleidimo už užstatą sąlygas ir kad jo suėmimo priežastis buvo pavojus, kad pareiškėjas gali slėptis ir kliudyti nustatyti bylos tiesą. Suėmimo terminas nebuvo nurodytas.

14. 1995 m. kovo 21 dieną Vilniaus apygardos teismas panaikino 1994 m. liepos 25 dienos suėmimo nutartį.

15. Nenustatytą dieną pareiškėjui iškeltos baudžiamosios bylos buvo sujungtos. Nuo 1995 m. gegužės 18 iki 1996 m. rugpjūčio 21 dienos pareiškėjo suėmimo terminą kas du mėnesius pratęsavo Generalinis prokuroras nuogaštavimu, kad pareiškėjas gali slėptis, pagrindu.

16. 1996 m. rugpjūčio 14 dieną pareiškėjui buvo pareikšti kaltinimai iš devynių punktų, tarp jų dėl sukčiavimo, svetimo turto pasisavinimo ir neteisėtų operacijų su valiuta ir vertybiniais popieriais. Šioje byloje buvo dar keturi kaltinamieji. Tą pačią dieną Generalinis prokuroras pratęsė parengtinio tyrimo terminą iki 1996 m. rugsėjo 21 dienos.

17. 1996 m. rugpjūčio 20 dieną Vilniaus apygardos teismo teisėjas išnagrinėjo prokuratūros prašymą pratęsti pareiškėjo suėmimo terminą iki 1996 m. rugsėjo 21 dienos, atsižvelgiant į slėpimosi ir kliudymo nustatyti bylos tiesą grėsmę. Prokurorų prašymas buvo patenkintas. Pareiškėjo gynėjas posėdyje dalyvavo.

18. 1996 m. rugsėjo 10 dieną parengtinis tyrimas buvo baigtas. Nuo 1996 m. rugsėjo 10 iki 1996 m. lapkričio 14 dienos vyko visų kaltinamųjų susipažinimas su byla.

19. 1996 m. lapkričio 18 dieną Generalinio prokuroro pavaduotojas patvirtino kaltinamąją išvadą, kurioje pareiškėjas buvo kaltinamas pagal devynis punktus, tarp jų dėl sukčiavimo (Baudžiamojo kodekso 274 straipsnis), turto iššvaistymo (275 straipsnis) ir neteisėtų operacijų su valiuta ir vertybiniais popieriais (329 straipsnis).

20. 1996 m. lapkričio 20 dieną byla buvo perduota Kauno miesto apylinkės teismui. 1996 m. lapkričio 29 dieną pareiškėjas pateikė skundą Kauno miesto apylinkės teismui dėl to, kad jo kardomojo kalnimo (suėmimo) terminas buvo pasibaigęs. Jis prašėsi paleidžiamas. Teismas nenagrinėjo jo prašymo.

21. 1997 m. sausio 3 dieną Kauno miesto apylinkės teismas, neišklausęs šalių, nusprendė atiduoti pareiškėją ir kitus kaltinamuosius teismui. Teisėjas nepastebėjo byloje jokių esminių proceso pažeidimų. Teisėjas taip pat nusprendė, kad pareiškėjo kardomasis kalnimas (suėmimas) „paliekamas nepakeistas“. Nei šio kalnimo terminas, nei pagrindai nebuvo nurodyti.

22. Pareiškėjas pateikė prašymą pakeisti kardomąją priemonę teigdamas, kad jis sunkiai serga. 1997 m. kovo 3 dieną Kauno miesto apylinkės teismo teisėjas atmetė prašymą. Atmetimo priežastys buvo tos, kad pareiškėjas buvo kaltinamas padaręs sunkius nusikaltimus, kad jis jau bandė išvengti teismo ir todėl gali slėptis ir kliudyti nustatyti bylos tiesą. Pareiškėjo gynėjas posėdyje dalyvavo.

23. 1997 m. gegužės 23 dieną teisėjas nutartimi grąžino bylą tyrimui papildyti. Tuo pačiu sprendimu teisėjas pratęsė pareiškėjo suėmimo terminą keturiems mėnesiams. Kalnimo pagrindai nebuvo nurodyti. Pareiškėjo gynėjas posėdyje dalyvavo.

24. Prokurorai padavė skundą, nurodydami, kad nėra reikalo atlikti papildomą tyrimą ir teisminis nagrinėjimas gali tęstis. Pareiškėjo kardomasis kalnimas (suėmimas) prokurorų skunde paminėtas nebuvo.

25. 1997 m. rugpjūčio 26 dieną Kauno apygardos teismas atmetė prokurorų skundą, nustatydamas, kad papildyti tyrimą reikia. Pareiškėjo gynėjas posėdyje dalyvavo. Apygardos teismas pakeitė 1997 m. gegužės 23 dienos sprendimą tiek, kiek apylinkės teismas buvo nusprendęs grąžinti bylą tyrimo institucijoms. Jis nutarė grąžinti bylą Generaliniam prokurorui. Pareiškėjo kardomasis kalnimas (suėmimas) 1997 m. rugpjūčio 26 dienos sprendime nebuvo paminėtas.

26. 1997 m. rugsėjo 26 dieną Generalinis prokuroras padavė kasacinį skundą dėl 1997 m. gegužės 23 ir 1997 m. rugpjūčio 26 dienos sprendimų, nurodydamas, kad nėra reikalo pildyti tyrimą ir teisminis nagrinėjimas turi būti atnaujintas.

27. 1997 m. gruodžio 29 dieną pareiškėjas padavė skundą Apeliaciniam teismui, nurodydamas, kad jo suėmimo terminas pasibaigė 1997 m. rugsėjo 23 dieną ir po to nebuvo pratęstas. Šį skundą jis pakartojė 1998 m. sausio 8 ir 21 dieną. Šie skundai nebuvo išnagrinėti.

28. 1998 m. sausio 29 dieną Apeliacinis teismas išnagrinėjo prokuratūros kasacinį skundą. Teismas panaikino 1997 m. gegužės 23 ir 1997 m. rugpjūčio 26 dienos sprendimus, nusprenddamas, kad teisminis nagrinėjimas gali būti atnaujintas. Jis perdavė bylą Kauno miesto apylinkės teismui nagrinėti iš naujo. Teismas padarė išvadą, kad, „nors nutartis grąžinti bylą tardymui papildyti yra panaikinta, nutartis atiduoti

kaltinamuosius teismui [1997 m. sausio 3 d.], kuria kardomųjų priemonių kaltinamiesiems klausimas buvo tinkamai išspręstas, lieka galioti“. Pareiškėjo gynėjas posėdyje dalyvavo.

29. Pareiškėjas kreipėsi į Seimo kontrolierių, skųsdamasis, kad jo suėmimas buvo neteisėtas. Įkalinimo įstaigos administracija atsakė, kad pagal to meto Baudžiamojo proceso kodekso 106 straipsnio 5 dalį pareiškėjas galėjo būti teisėtai laikomas suimtas taikant kardomąjį kalinimą daugiau kaip šešerius metus.

30. Išnagrinėjęs pareiškėjo skundą ir įkalinimo įstaigos administracijos pastabas, 1998 m. vasario 18 dieną Seimo kontrolierius nustatė, kad Lietuvos Konstitucijos 20 straipsnis, Baudžiamojo proceso kodekso 96 ir 106 straipsniai ir Kardomojo kalinimo įstatymo 9 straipsnis numato, kad asmuo gali būti laikomas suimtas tik tinkamos nutarties pagrindu, kurioje nurodomas suėmimo terminas. Seimo kontrolierius pastebėjo, kad suimtasis turėtų būti paleistas iš įkalinimo įstaigos, jei teismas nepratęsė suėmimo termino. Minėtų pastabų pagrindu Seimo kontrolierius nusprendė, kad tam tikri pareiškėjo kalinimo laikotarpiai buvo neteisėti valstybės vidaus baudžiamojo proceso prasme. Seimo kontrolierius atmetė įkalinimo įstaigos administracijos argumentus, kad buvo galiojančios teismo nutartys viso pareiškėjo kalinimo metu ir kad Baudžiamojo proceso kodekso 106 straipsnio 5 dalis leido laikyti pareiškėją suimtą taikant kardomąjį kalinimą daugiau kaip šešerius metus, atsižvelgiant į tai, kad aukščiausia bausmės riba už sunkiausią pareiškėjui inkriminuotą nusikaltimą yra 10 metų laisvės atėmimo. Seimo kontrolierius pabrėžė, kad ši teisės nuostata yra nesuderinama su teise į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką, numatyta Konvencijos 5 straipsnio 3 dalyje. Seimo kontrolierius taip pat atkreipė Generalinio prokuroro ir Apeliacinio teismo dėmesį į tai, kad pareiškėjo kardomasis kalinimas (suėmimas) truko per ilgai. Galiausiai jis kreipėsi į Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetą, teigdamas, kad Lietuvos Baudžiamojo proceso kodekso nuostatos, „reglamentuojančios kardomojo kalinimo (suėmimo) terminus, nėra aiškios ir logiškos, [nes] terminų skaičiavimas priklauso nuo įvairių aplinkybių, įskaitant susipažinimą su bylos medžiaga ir konkretaus sprendimo įsigaliojimo datas“. Kadangi tokios aplinkybės negalėjo būti numatomos ir galėjo būti interpretuojamos įvairiai, Seimo kontrolierius pasiūlė padaryti tam tikrus Baudžiamojo proceso kodekso pakeitimus.

31. Teisiamojo posėdžio Kauno miesto apylinkės teisme 1998 m. gegužės 4 dieną metu pareiškėjas teigė, kad jis buvo kalinamas neteisėtai. Jis prašė teisėjo nutarti jį paleisti. Pareiškėjas taip pat reikalavo galimybės susipažinti su papildoma bylos medžiaga. 1998 m. gegužės 4 dienos sprendime teisėjas nurodė, kad teismas nustatys, ar pareiškėjo kardomasis kalinimas (suėmimas) buvo neteisėtas, priimdamas sprendimą dėl bylos esmės. Pareiškėjo prašymas pakeisti kardomąją priemonę buvo atmestas tuo pagrindu, kad jis [pareiškėjas] gali slėptis. Teisėjas leido pareiškėjui susipažinti su papildoma bylos medžiaga tuo metu, kai nevyksta teisiamieji posėdžiai.

Teisiamojo 1998 m. gegužės 14 dienos posėdžio metu pareiškėjas pakartojė savo prašymą dėl užstato, skųsdamasis dėl kalinimo teisėtumo ir sąlygų. Kauno miesto apylinkės teismo teisėjas pažymėjo, kad medicinos ekspertai dar nepateikė išvadų dėl pareiškėjo sveikatos būklės. Teisėjas atsisakė pakeisti kardomąją priemonę, kadangi nebuvo garantijos, kad pareiškėjas nesislėps.

32. Pareiškėjas pakartotinai kreipėsi į Seimo kontrolierių, konkrečiai teigdamas, kad 1996 m. rugpjūčio 20 dienos teismo sprendimas nebuvo įtrauktas į bylos medžiagą ir įkalinimo įstaigos administracija negalėjo žinoti, kad jo kardomasis kalinimas (suėmimas) buvo pratęstas nuo 1996 m. rugpjūčio 20 iki 1996 m. rugsėjo 21 dienos.

33. 1998 m. birželio 12 dieną Seimo kontrolierius pakeitė savo 1998 m. vasario 18 dienos išvadą tiek, kiek jos buvo susijusios su vienu neteisėtu pareiškėjo kalinimo laikotarpiu.

34. 1998 m. liepos 13 dieną pareiškėjas pasiskundė Kauno apygardos teismui, kad jis prašė, kad Kauno miesto apylinkės teismas nutrauktų neteisėtą kalinimą, o ne pakeistų kardomąją priemonę. Pareiškėjas rėmėsi pakeistąja Baudžiamojo proceso kodekso 109¹ straipsnio nuostata, įsigaliojusia 1998 m. birželio 24 dieną. Pareiškėjas prašė apygardos teismo panaikinti Kauno miesto apylinkės teismo 1997 m. sausio 3 ir 1998 m. gegužės 14 dienos nutartis. Jis teigė, kad negalėjo likti kalinamas dėl sveikatos ir kad suėmimo laikas buvo per ilgas, tuo pažeidžiant Konvencijos 5 straipsnio 3 dalį. Jis taip pat prašė apygardos teismo apklausti jį asmeniškai, kai bus nagrinėjamas šis skundas. 1998 m. liepos 21 dieną pareiškėjas paskelbė bado streiką dėl suėmimo.

35. 1998 m. liepos 28 dieną Kauno apygardos teismo teisėjas informavo pareiškėją, kad jo skundžiami 1997 m. sausio 3 ir 1998 m. gegužės 14 dienos sprendimai pagal tuometinę Baudžiamojo proceso kodekso 372 straipsnio 4 dalį negalėjo būti peržiūrėti apeliacine tvarka.

36. 1998 m. rugsėjo 9 dieną pareiškėjas Kauno miesto apylinkės teismo teisėjui pateikė prašymą jį paleisti. 1998 m. rugsėjo 10 dieną teisėjas atmetė prašymą tuo pagrindu, kad pareiškėjas gali slėptis.

37. 1998 m. spalio 15 dieną Kauno miesto apylinkės teismo teisėjas, pareiškėjui ir jo gynėjui dalyvaujant, pripažino pareiškėją kaltu pagal visus devynis jam pareikštus kaltinimus. Teisėjas nustatė, kad pareiškėjas neteisėtai pasisavino įvairaus turto už keletą milijonų litų. Jis buvo nuteistas laisvės atėmimu septyneriems metams ir jo turtas buvo konfiskuotas. Teismas nepasisakė dėl kardomosios priemonės neteisėtumo.

38. 1998 m. lapkričio 2 dieną pareiškėjas apskundė nuosprendį, nurodydamas įvairius proceso pažeidimus, įskaitant jo teisių turėti advokatą, apklausti liudytojus, turėti neribotą galimybę susipažinti su byla pažeidimus. *Inter alia*, jis nurodė, kad paskutinį kartą jo kardomojo kalnimo (suėmimo) terminą pratęsė Vilniaus apygardos teismas 1996 m. rugpjūčio 20 dieną ir kad jo kardomasis kalnimas (suėmimas) nuo 1996 m. rugsėjo 21 dienos buvo neteisėtas. Jis tvirtino, kad jo suėmimas buvo per ilgas. 1998 m. lapkričio 30 dieną pareiškėjas papildė skundą, nurodydamas, *inter alia*, kad buvo pažeisti Konvencijos 3, 5, 6 ir 7 straipsniai ir kad jis negalėjo pareikšti nušalinimų teisėjams ir prokurorams, kurie neva sufabrikavo bylą prieš jį.

39. 1999 m. kovo 22 dieną Kauno apygardos teismas pakeitė pareiškėjo nuosprendį ties punktu dėl neteisėtų operacijų su valiuta ir vertybiniais popieriais. Šiuo aspektu teismas pakeitė kaltinimą pagal Baudžiamojo kodekso 329 straipsnį į kaltinimą pagal ankstesnį Baudžiamojo kodekso 87 straipsnį, kuris buvo taikytinas nusikaltimo padarymo metu. Pareiškėjas ir jo gynėjas dalyvavo apeliaciniame posėdyje. Apygardos teismas nustatė, kad parengtinio tyrimo ir teismo nagrinėjimo metu nebuvo padaryta proceso pažeidimų, pastebėdamas, *inter alia*, kad pareiškėjas proceso metu turėjo kelis gynėjus, kad jis turėjo neribotą galimybę susipažinti su bylos medžiaga, kad buvo prašoma ekspertų išvadų ir buvo apklausti liudytojai. Apygardos teismas nepakeitė pareiškėjui paskirtos bausmės. 1999 m. birželio 14 dieną pareiškėjas padavė kasacinį skundą, kuriame, *inter alia*, teigė, kad jo kalnimas buvo neteisėtas.

40. 1999 m. rugsėjo 30 dieną Aukščiausiasis Teismas panaikino nuosprendį ir apeliacinės instancijos sprendimą dėl gausių valstybės vidaus baudžiamojo proceso pažeidimų, įskaitant pareiškėjo gynybos teisių pažeidimus. Teismas, *inter alia*, nutarė, kad pareiškėjo baudžiamasis persekiojimas galėjo būti vykdomas tik pagal vieną punktą dėl neteisėtų operacijų su valiuta ir vertybiniais popieriais pagal ankstesnį Baudžiamojo kodekso 87 straipsnį, dėl kurio jis buvo išduotas iš Rusijos. Teismas nustatė, kad kiti aštuoni punktai galėjo būti taikomi tik gavus atitinkamą leidimą iš Rusijos. Teismas taip pat konstatavo, kad jis nėra kompetentingas nagrinėti pareiškėjo teiginių apie kalnimo parengtinio tyrimo metu neteisėtumą. Jis nenusprendė dėl kardomosios priemonės pareiškėjui, bet nurodė paleisti už užstatą kitus bylos kaltinamuosius. Byla buvo grąžinta Kauno miesto apylinkės teismui nagrinėti iš naujo. Pareiškėjas liko įkalinintas.

41. 1999 m. rugsėjo 30 dieną pareiškėjas parašė laiškus Generaliniam prokurorui, vidaus reikalų ministrui, teisingumo ministrui ir Kauno miesto apylinkės teismo pirmininkui, nurodydamas, kad jo kalnimas nuo 1999 m. rugsėjo 30 dienos buvo neteisėtas, kadangi, *inter alia*, Aukščiausiasis Teismas neišsprendė jo kardomosios priemonės klausimo.

42. 1999 m. spalio 1 dienos raštu Aukščiausiojo Teismo teisėjas informavo Kauno miesto apylinkės teismą ir Pataisos reikalų departamentą, kad galiojantis besitęsiančio pareiškėjo kardomojo kalnimo (suėmimo) pagrindas buvo 1997 m. sausio 3 dienos nutartis, nes Apeliacinis teismas 1998 m. sausio 29 dieną panaikino 1997 m. gegužės 23 dienos nutartį.

43. 1999 m. spalio 11 ir 13 dieną pareiškėjas prašė Kauno miesto apylinkės teismo jį paleisti tuo pagrindu, kad jo kalnimas buvo neteisėtas. Pareiškėjas, *inter alia*, teigė, kad jo kalnimo teisėtumo klausimas liko neaiškus, kaip parodė minėto 1999 m. spalio 1 dienos rašto būtinumas.

44. 1999 m. spalio 25 dieną Kauno miesto apylinkės teismas grąžino bylą prokuratūrai papildomiems tyrimo veiksams atlikti. Teismas taip pat pratęsė pareiškėjo kardomojo kalnimo (suėmimo) terminą dviem

mėnesiams, atsižvelgdamas į devynių nusikaltimų, už kuriuos pareiškėjas galėtų būti nuteistas, jei iš Rusijos būtų gautas atitinkamas leidimas, sunkumą.

45. 1999 m. spalio 30 dieną pareiškėjas padavė skundą, kurį Kauno apygardos teismas atmetė 1999 m. gruodžio 14 dieną. Teismas nurodė pareiškėjo slėpimosi grėsmę, kaip pateisinančią jo kardomąjį kalinimą (suėmimą) esant įtarimui, kad jis galimai padarė devynis nusikaltimus. Apygardos teismas pažymėjo, kad, nors Rusijos leidimas pareikšti šiuos kaltinimus dar nebuvo duotas, prokuratūra turėjo pakankamai laiko kreiptis į Rusijos Federaciją dėl tokio leidimo išdavimo.

46. 1999 m. gruodžio 24 dieną pareiškėjas kreipėsi į Kauno miesto apylinkės teismą dėl paleidimo. Jis teigė, *inter alia*, kad galėjo būti teisiamas tik dėl vieno nusikaltimo – neteisėtų operacijų su valiuta ir vertybiniais popieriais. Jis pažymėjo, kad iš Rusijos nebuvo gauta leidimo vykdyti jo baudžiamąjį persekiojimą pagal kitus kaltinimus ir kad teismų nuorodos į tuos nusikaltimus, kaip pateisinančius jo kardomąjį kalinimą (suėmimą), buvo neteisėtos.

47. 1999 m. gruodžio 24 dieną Kauno miesto apylinkės teismas atmetė prokuratūros prašymą pratęsti pareiškėjo kardomojo kalinimo (suėmimo) terminą. Remdamasis Baudžiamojo proceso kodekso 399 straipsniu teisėjas nusprendė, kad 1999 m. spalio 25 dienos nutartis įsigaliojo tą dieną, kai buvo išnagrinėtas apeliacinis skundas, ir todėl pareiškėjo kardomojo kalinimo (suėmimo) dviejų mėnesių terminas prasidėjo 1999 m. gruodžio 14 dieną. Pareiškėjas liko įkalinintas.

48. Pareiškėjas ir prokurorai apskundė 1999 m. gruodžio 24 dienos sprendimą, o Kauno apygardos teismas atmetė skundus atitinkamai 2000 m. sausio 10 ir 20 dieną. Kauno apygardos teismas pareiškėjo suėmimo klausimą perdavė Vilniaus apygardos teismui.

49. 2000 m. vasario 8 dieną Vilniaus apygardos teismas nepatenkino prokurorų prašymo pratęsti pareiškėjo kardomojo kalinimo (suėmimo) terminą. Teismas nusprendė, kad pareiškėjo suėmimo, paskirto 1999 m. spalio 25 dieną, terminas baigėsi 1999 m. gruodžio 25 dieną ir kardomasis kalinimas (suėmimas) po šios dienos buvo neteisėtas. Vilniaus apygardos teismas taip pat nustatė, kad pareiškėjo baudžiamasis persekiojimas galėjo būti vykdomas tik dėl vieno kaltinimo – neteisėtų operacijų su valiuta ir vertybiniais popieriais, pagal kurį jam grėsė maksimali įkalinimo penkeriems metams bausmė. Tačiau pareiškėjo išbūti penkeri įkalinimo metai baigėsi 1999 m. spalio 29 dieną. Apygardos teismas taip pat pažymėjo, kad 2000 m. sausio 17 dieną Rusija davė leidimą vykdyti pareiškėjo baudžiamąjį persekiojimą dėl kitų kaltinimų, bet šiuo požiūriu reikšmingu metu pareiškėjui nebuvo pateikti kaltinimai dėl kurio nors kito nusikaltimo, todėl tuo pagrindu jam negalėjo būti atimta laisvė. Teismas padarė išvadą, kad pareiškėjas turi būti paleistas. Pareiškėjas buvo paleistas teismo salėje.

50. Nuo to laiko pareiškėjui nebuvo taikomas kardomasis kalinimas (suėmimas). Kiek žinoma, procesas vis dar vyksta pirmojoje instancijoje.

II. BYLAI REIKŠMINGOS VIDAUS TEISĖS NUOSTATOS IR PRAKTIKA

51. Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatos:

20 straipsnio 3 dalis:

„Nusikaltimo vietoje sulaikytas asmuo per 48 valandas turi būti pristatytas į teismą, kur sulaikytajam dalyvaujant sprendžiamas sulaikymo pagrindumas. Jeigu teismas nepriima nutarimo asmenį suimti, sulaikytasis tuojau pat paleidžiamas.“

30 straipsnio 1 dalis:

„Asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą.“

52. Ankstesnis ir pakeistas Baudžiamojo proceso kodeksas:

10 straipsnis (galiojęs iki 1996 m. birželio 21 dienos):

„Niekas negali būti suimamas kitaip, kaip tik remiantis teismo sprendimu, teisėjo nutarimu arba prokuroro sankcija ...“

Nuo 1996 m. birželio 21 dienos suėmimą gali paskirti tik teismas ar teisėjas.

104 straipsnis (galiojęs iki 1996 m. birželio 21 dienos, 1994 m. liepos 19 dienos įstatymo Nr. I-551 redakcija):

„Suėmimas kaip kardomoji priemonė taikomas tik teismo nutartimi, teisėjo nutarimu arba prokuroro sankcija bylose dėl nusikaltimų, už kuriuos įstatymas numato laisvės atėmimo bausmę daugiau kaip vieneriems metams ...“

Sprendamas suėmimo sankcionavimo klausimą, prokuroras privalo ... reikiamaiais atvejais pats apklausti įtariamąjį ar kaltinamąjį ...“

104 straipsnis (įsigaliojęs 1996 m. birželio 21 dieną):

„... kardomasis kalinimas (suėmimas) gali būti skiriamas tik bylose dėl nusikaltimų, už kuriuos baudžiamasis įstatymas numato [bent] vienerių metų laisvės atėmimo bausmę.

Kardomojo kalinimo (suėmimo) skyrimo pagrindai yra pagrįstas manymas, kad kaltinamasis:

- 1) bėgs (slėpsis) nuo tardymo ir teismo;
- 2) trukdys nustatyti bylos tiesą [darys poveikį kitiems dalyviams ar naikins įrodymus];
- 3) darys naujus nusikaltimus, [įtariamai padarę nusikaltimus, numatytus Baudžiamojo kodekso 274 (sukčiavimas), 275 (iššvaistymas) straipsniuose]...“

104¹ straipsnis (galiojęs nuo 1996 m. birželio 21 iki 1998 m. birželio 24 dienos):

„...suimtą asmenį ne vėliau kaip per 48 valandas... pristato teisėjui... . Teisėjas privalo... asmenį apklausti dėl suėmimo pagrįstumo. Suimtojo asmens apklausoje gali dalyvauti prokuroras ir gynėjas. Apklauses suimtąjį asmenį, teisėjas gali palikti nutartį paskirti kardomąjį kalinimą (suėmimą) galioti toliau, nustatydamas konkretų suėmimo terminą, pakeisti ar panaikinti kardomąją priemonę. ...“

Perdavus bylą į teismą, paskirti, pakeisti ar panaikinti kardomąjį kalinimą gali teismas...“

Pakeistasis 104¹ straipsnis (įsigaliojęs 1998 m. birželio 24 dieną) numato, kad prokuroras ir gynėjas privalo dalyvauti pirmojoje teisminėje sulaukyto asmens apklausoje, jeigu teisėjas nenusprendžia kitaip. Pakeistoji nuostata taip pat leidžia teismui pratęsti kardomojo kalinimo (suėmimo) terminą prieš jam pasibaigiant.

106 straipsnio 3 dalis (galiojusi nuo 1996 m. birželio 21 iki 1998 m. birželio 24 dienos):

„Kardomojo kalinimo (suėmimo) termino pratęsimo klausimui spręsti [parengtinio tyrimo stadijoje]... teisėjas privalo surengti posėdį, į kurį turi būti šaukiami gynėjas bei prokuroras, o esant būtinumui, – ir suimtas.“

Pagal 1998 m. birželio 24 dieną įsigaliojusią kodekso redakciją suimto asmens dalyvavimas posėdžiuose dėl kardomosios priemonės yra privalomas.

109¹ straipsnis (galiojęs nuo 1996 m. birželio 21 iki 1998 m. birželio 24 dienos):

„Suimtas arba jo gynėjas parengtinio tyrimo metu turi teisę paduoti skundą dėl kardomojo kalinimo paskyrimo [apeliacinės instancijos teismui] Skundui nagrinėti gali būti surengtas posėdis, į kurį šaukiami suimtas su gynėju ar vien tik gynėjas. Prokuroro dalyvavimas tokiame posėdyje yra būtinas.

Apeliacinės instancijos teismo teisėjo priimtas sprendimas yra galutinis ir kasacine tvarka neskundžiamas.

Pakartotinis skundas išsprendžiamas nagrinėjant kardomojo kalinimo terminų pratęsimą.“

Dabartinis 109¹ straipsnis (įsigaliojęs 1998 m. birželio 24 dieną) numato galimybę skųstis aukštesniam teismui ir pareigą surengti posėdį sprendimui dėl suėmimo skyrimo ar pratęsimo parengtinio tyrimo ar teismo nagrinėjimo stadijoje priimti, kuriame turi dalyvauti suimtas ir jo gynėjas arba tik gynėjas.

226 straipsnio 6 dalis (galiojusi iki 1998 m. birželio 24 dienos):

„Kaltinamojo ir jo gynėjo susipažinimo su baudžiamosios bylos medžiaga laikas neįeina į parengtinio tardymo ir suėmimo trukmės terminus. Jeigu byloje yra keli kaltinamieji, į parengtinio tardymo ir suėmimo trukmės terminus neįeina laikas, per kurį susipažino su bylos medžiaga visi kaltinamieji ir jų gynėjai.“

Nuo 1998 m. birželio 24 dienos šis laikas nebeturi reikšmės sprendimams dėl kardamosios priemonės.

372 straipsnio 4 dalis (galiojusi iki 1999 m. sausio 1 dienos):

„Negali būti skundžiamos teismų priimtose ... nutartyse dėl ... kardamosios priemonės paskyrimo, pakeitimo ar panaikinimo...“

Pagal bendrąją 399 straipsnio nuostatą, pirmosios instancijos teismo nutartis neįsigaliodavo nepasibaigus apskundimo terminui ar apeliacinio proceso metu. Tik tos nutartys, kurios negalėjo būti skundžiamos, įskaitant teismo nutartis dėl kardamosios priemonės paskyrimo pagal anksčiau galiojusią 372 straipsnio 4 dalį, įsigaliodavo ir būdavo vykdomos nuo jų priėmimo datos. Dabartinė 104³ straipsnio 3 dalis (redakcija, įsigaliojusi 1999 m. gruodžio 21 dieną) nustato, kad visos nutartys dėl kardamosios priemonės paskyrimo įsigalioja ir vykdomos nuo jų priėmimo datos, neatsižvelgiant į tai, kad pagal pakeistąjį 109¹ straipsnį (nuo 1998 m. birželio 24 d., žr. tekste) tokios nutartys gali būti skundžiamos.

53. Kitos bylai reikšmingos Baudžiamojo proceso kodekso nuostatos:

52 straipsnio 2 dalies 3 ir 8 punktai bei 58 straipsnio 2 dalies 8 ir 10 punktai atitinkamai numato, kad kaltinamieji ir jų gynėjai turi teisę „pareikšti prašymus“ ir „apskųsti kvotėjo, tardytojo, prokuroro ir teismo veiksmus bei sprendimus.“

249 straipsnio 1 dalis:

„Teisėjui vienasmeniškai arba teismui tvarkomajame posėdyje sprendžiant kiekvieno kaltinamojo atidavimo teismui klausimą, turi būti išaiškinamos šios aplinkybės:...

11) ar tinkamai parinkta... kardomoji priemonė...“

250 straipsnio 1 dalis:

„Pripažinęs, kad yra pakankamas pagrindas kaltinamajam atiduoti teismui, teisėjas vienasmeniškai ar teismas tvarkomajame posėdyje turi išspręsti šiuos klausimus...

2) dėl kardamosios priemonės kaltinamajam...“

267 straipsnio 1 dalis:

„Teisiamasis turi teisę:...3) pareikšti prašymus;...

11) apskųsti teismo nuosprendį ir nutartis.“

277 straipsnis:

„Teismas turi teisę teismo nagrinėjimo metu savo nutartimi parinkti, pakeisti ar panaikinti teisiamajam kardomąją priemonę.“

54. 1996 m. birželio 21 dienos Baudžiamojo proceso kodekso pakeitimų ir papildymų įstatymas nustatė, kad suėmimą, prokuroro sankcionuotą iki 1996 m. birželio 21 dienos, vėliau pratęsti gali teismas pagal naują procedūrą, reglamentuojančią kardomąjį kalinimą (suėmimą).

TEISĖ

I. DĖL KONVENCIJOS 5 STRAIPSNIO 1 DALIES PAŽEIDIMO

1. *Kardomasis kalinimas (suėmimas) nuo 1996 m. rugsėjo 21 d. iki 1997 m. sausio 3 d.*

55. Pareiškėjas skundėsi, kad nuo 1996 m. rugsėjo 21 iki 1997 m. sausio 3 dienos nebuvo teismo nutarties, sankcionuojančios jo kardomąjį kalinimą (suėmimą), tuo pažeidžiant Konvencijos 5 straipsnio 1 dalį, kuri, kiek tai šiuo požiūriu reikšminga, skelbia:

„Kiekvienas asmuo turi teisę į laisvę ir saugumą. Niekam laisvė negali būti atimta kitaip, kaip šiais atvejais, ir įstatymo nustatyta tvarka:

...

c) kai asmuo teisėtai sulaikomas ar suimamas, kad būtų pristatytas kompetentingai teismo institucijai, pagrįstai įtariant jį padarius nusikaltimą ar kai pagrįstai manoma, jog būtina neleisti padaryti nusikaltimo, arba manoma, jog jis, padaręs tokį nusikaltimą, gali pabėgti; ...“

56. Vyriausybės nuomone, pareiškėjo kardomąjį kalinimą (suėmimą) tuo laikotarpiu pateisino įtarimas, kad jis padarė nusikaltimą, pareiškėjo ir kitų kaltinamųjų susipažinimas su bylos medžiaga pagal anksčiau galiojusią Baudžiamojo proceso kodekso 226 straipsnio 6 dalį ir tai, kad byla buvo perduota Kauno miesto apylinkės teismui.

57. Pareiškėjas tvirtino, kad Vyriausybės nurodytos aplinkybės šiuo laikotarpiu negalėjo atstoti galiojančios suėmimo nutarties, todėl buvo pažeista valstybės vidaus teisė ir Konvencijos 5 straipsnio 1 dalis.

58. Teismas primena, kad Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies formuluotės „teisėtai“ ir „įstatymo nustatyta tvarka“ iš esmės nukreipia į nacionalinę teisę ir nustato pareigą laikytis jos materialinių ir procesinių normų. Tačiau suėmimo „teisėtumas“ pagal vidaus teisę ne visada yra lemiamas elementas. Teismas papildomai turi įsitikinti, kad nagrinėjamu laikotarpiu suėmimas buvo suderinamas su Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies tikslu, t.y. užkirsti kelią savavališkam asmenų laisvės atėmimui. Be to, Teismas turi įsitikinti, ar pati vidaus teisė atitinka Konvenciją, įskaitant joje išreikštus ar implikuotus bendrusius principus (*Jėčius v. Lithuania*, no. 34578/97, 2000-07-31, ECHR 2000-IX, § 56).

59. *Jėčiaus* byloje Teismas pripažino, kad susipažinimas su byla pagal anksčiau galiojusią Baudžiamojo proceso kodekso 226 straipsnio 6 dalį arba vien tas faktas, kad byla buvo perduota teismui, nesudaro „teisėto“ pagrindo kardomajam kalinimui Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies prasme ir kad jie negali pratęsti ar pakeisti galiojančios suėmimo nutarties, kurios reikalauja vidaus teisė (*loc. cit.*, §§ 56–64).

60. Teismas pastebi, kad nuo 1996 m. rugsėjo 21 iki 1997 m. sausio 3 dienos teisėjas nepriėmė nutarties, sankcionuojančios pareiškėjo suėmimą pagal Baudžiamojo proceso kodekso 10 ir 104¹ straipsnius; nebuvo ir kitokio „teisėto“ pagrindo pareiškėjo kardomajam kalinimui (suėmimui) pateisinti pagal 5 straipsnio 1 dalį (žr. *mutatis mutandis, ibid.*).

61. Todėl šio laikotarpio atžvilgiu buvo pažeista Konvencijos 5 straipsnio 1 dalis.

2. *Kardomasis kalinimas (suėmimas) nuo 1997 m. rugsėjo 23 iki 1998 m. spalio 15 dienos*

62. Pagal šią nuostatą pareiškėjas taip pat skundėsi, kad nuo 1997 m. rugsėjo 23 iki 1998 m. spalio 15 dienos nebuvo aiškios teismo nutarties ar kito „teisėto“ pagrindo, sankcionuojančio jo kardomąjį kalinimą (suėmimą). Šiuo aspektu jis teigė, kad 1997 m. gegužės 23 dieną teismas pratęsė jo suėmimo terminą keturiems mėnesiams. Tačiau po keturių mėnesių pareiškėjas nebuvo paleistas iš įkalinimo įstaigos. Be to, Apeliacinis teismas nebuvo kompetentingas spręsti jo kardomojo kalinimo (suėmimo) klausimo „kasaciniame lygmenyje“, nes tuo metu nebuvo galima apskųsti sprendimų dėl kardomųjų priemonių. Jo gausių prašymų pakeisti kardomąją priemonę atmetimas nesudarė tinkamų nutarčių, sankcionuojančių suėmimą. Todėl

daugiau nei vienerius metus, nuo 1997 m. rugsėjo 23 iki nuteisimo 1998 m. spalio 15 dieną, jis buvo laikomas suimtas be tinkamo sprendimo pagal vidaus teisę, tuo pažeidžiant Konvencijos 5 straipsnio 1 dalį.

63. Vyriausybė teigė, kad Apeliacinio teismo 1998 m. sausio 29 dienos sprendimas, kuriuo buvo atnaujintas 1997 m. sausio 3 dienos nutarties dėl suėmimo galiojimas, ir pirmosios instancijos 1998 m. gegužės 4 ir 14 bei rugsėjo 10 dienos sprendimai, kuriais buvo atmeti pareiškėjo prašymai pakeisti kardomąją priemonę ir paleisti jį už užstatą, buvo galiojančios nutartys jo kardomajam kalinimui (suėmimui) pateisinti vidaus baudžiamojo proceso prasme. Todėl Vyriausybė tvirtino, kad pareiškėjo kalinimas tuo metu buvo suderinamas su Konvencijos 5 straipsnio 1 dalimi.

64. Vertindamas šios bylos faktus Teismas pažymi, kad 1997 m. gegužės 23 dieną pirmosios instancijos teismas pratęsė pareiškėjo suėmimo terminą keturiems mėnesiams, t. y. iki 1997 m. rugsėjo 23 dienos. Po to mažiausiai iki 1998 m. sausio 29 dienos nebuvo priimta jokia teismo nutartis, sankcionuojanti pareiškėjo kardomąjį kalinimą (suėmimą). Iš to seka, kad pareiškėjo suėmimo laikotarpis nuo 1997 m. rugsėjo 23 iki 1998 m. sausio 29 dienos buvo aiškiai nesuderinamas su Konvencijos 5 straipsnio 1 dalimi (taip pat žr. §§ 58–61 tekste).

65. Dėl situacijos nuo 1998 m. sausio 29 dienos Teismas pažymi, kad pirmosios instancijos teismas 1997 m. gegužės 23 dienos sprendimu ne tik sankcionavo pareiškėjo suėmimą, bet ir nurodė papildyti bylos tyrimą. Nors sprendimo dalis, susijusi su kardomuoju kalinimu (suėmimu), negalėjo būti ginčijama skundu dėl tuo metu galiojusio įstatyminio draudimo (ankstesnė Baudžiamojo proceso kodekso 372 straipsnio 4 dalis), bet sprendimas galėjo būti skundžiamas tiek, kiek jis buvo susijęs su nurodymu papildyti tyrimą. Prokurorai pasinaudojo savo teise apskusti pastarąją sprendimo dalį, bet apeliaciniame lygmenyje nieko nepasiekė (1997 m. rugpjūčio 26 dienos sprendimas). Jie padavė dar vieną skundą Apeliaciniam teismui, kuris vykdė jurisdikciją „kasaciniame lygmenyje“. 1998 m. sausio 29 dieną Apeliacinis teismas neva panaikino 1997 m. gegužės 23 ir rugpjūčio 26 dienos sprendimus, įskaitant 1997 m. gegužės 23 dienos sprendimo dalį dėl pareiškėjo suėmimo. Apeliacinis teismas retrospektyviai atnaujino 1997 m. sausio 3 dienos sprendimo galiojimą, paminėdamas, kad tuo sprendimu pareiškėjo „kardomosios priemonės klausimas buvo tinkamai išspręstas“.

66. Teismas mano, kad, pagal Baudžiamojo proceso 10 ir 104¹ straipsnius, Apeliacinis teismas neturėjo aiškių įgaliojimų spręsti pareiškėjo suėmimo klausimus „kasaciniame lygmenyje“, atsižvelgiant į tai, kad Apeliacinis teismas negalėjo ir šalys jo neprašė spręsti kardomosios priemonės klausimo (tuo metu galiojusi 372 straipsnio 4 dalis). Išvada, kad „kasaciniame lygmenyje“ teismas neturi jurisdikcijos spręsti suėmimo klausimų, akivaizdžiai patvirtina tai, kad Aukščiausiasis Teismas, vėliau panaikindamas pareiškėjo apkaltinamąjį nuosprendį, pažymėjo, kad jis nėra kompetentingas spręsti klausimus, susijusius su pareiškėjo suėmimo teisėtumu (žr. § 40 tekste).

67. Teismas taip pat primena, kad 5 straipsnio 1 dalis reikalauja, kad vidaus teisė aiškiai apibrėžtų laisvės atėmimo sąlygas ir kad pačios teisės taikymo pasekmes būtų įmanoma numatyti tam, kad ji atitiktų Konvencijos nustatytą „teisėtumo“ standartą, kuris reikalauja, kad visa teisė būtų pakankamai tiksli ir leistų asmeniui – esant reikalui, gavus atitinkamą patarimą – numatyti, kiek tai įmanoma tomis aplinkybėmis, pasekmes, kurias gali sukelti konkretus veiksmas (žr. cituoto *Jėčiaus* sprendimo § 56). Nors suėmimo laikotarpis iš principo yra teisėtas, jeigu jis grindžiamas galiojančia teismo nutartimi (*loc. cit.*, § 68), bet Teismas mano, kad jokių pagrindų nepateikimas ilgą laiką teisminių institucijų sprendimuose, sankcionuojančiuose suėmimą, gali būti nesuderinamas su apsaugos nuo savavališkumo principu, įtvirtintu 5 straipsnio 1 dalyje.

68. Teismas pastebi, kad neapibrėžtumą sukėlė teisminės institucijos, sujungdamos sprendimus dėl suėmimo su kitais procesiniais veiksmais ir tuo padarydamos neaiškių pareiškėjo suėmimo teisėtumo klausimą, nes vidaus teisė šiuos procesinius veiksmus reglamentavo skirtingai ir numatė skirtingas teisinės gynybos priemones. Be to, lieka neaišku, kodėl Apeliacinis teismas manė esant reikalinga panaikinti 1997 m. gegužės 23 dienos nutartį ir retrospektyviai atnaujinti 1997 m. sausio 3 dienos nutarties galiojimą tiek, kiek abu šie sprendimai sankcionavo pareiškėjo kardomąjį kalinimą (suėmimą). Apeliacinis teismas nepateikė savo sprendimo dėl šio aspekto motyvų ir atnaujindamas nutarties, priimtos daugiau kaip prieš metus, galiojimą, neatsižvelgė į pareiškėjo esamą padėtį. Šis neatsižvelgimas kelia dar daugiau apgailėstavimų atsižvelgiant į tai, kad 1997 m. sausio 3 ir gegužės 23 dienos nutartyse nebuvo nurodytos jokios pareiškėjo kardomojo

kalinimo (suėmimo) priežastys ir todėl nuo 1996 m. rugpjūčio 20 dienos jokioje galiojančioje suėmimo nutartyje nebuvo nurodytas joks pareiškėjo suėmimo pagrindas (žr. § 17 tekste). Esant tokioms aplinkybėms, netgi darant prielaidą, kad 1998 m. sausio 29 dieną Apeliacinis teismas buvo kompetentingas spręsti pareiškėjo kardomojo kalinimo (suėmimo) klausimą retrospektyviai atnaujindamas 1997 m. sausio 3 dienos suėmimo nutarties galiojimą, Apeliacinio teismo veiksmai sprendžiant kardomosios priemonės klausimą buvo nesuderinami su aiškumo, išankstinio numatymo ir apsaugos nuo savavališkumo reikalavimais, kurie visi kartu sudaro esminius kalinimo teisėtumo elementus Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies prasme.

69. Iš to seka, kad 1998 m. sausio 29 dienos Apeliacinio teismo nutartis nesudarė „teisėto“ pagrindo pareiškėjo kardomajam kalinimui (suėmimui) tęsti. Po to, iki pareiškėjo nuteisimo 1998 m. spalio 15 dieną, teisėjas nepriėmė jokios nutarties, sankcionuojančios pareiškėjo suėmimą pagal Baudžiamojo proceso kodekso 10 ir 104¹ straipsnius; nebuvo ir jokio kito „teisėto“ pagrindo jo kardomajam kalinimui (suėmimui) pagal Konvencijos 5 straipsnio 1 dalį (žr., *mutatis mutandis*, *loc. cit.*, §§ 56–64; taip pat §§ 58–61 ir 64 tekste).

70. Todėl pareiškėjo kalinimo nuo 1997 m. rugsėjo 23 iki 1998 m. spalio 15 dienos atžvilgiu buvo pažeista 5 straipsnio 1 dalis.

3. Kardomasis kalinimas (suėmimas) nuo 1999 m. rugsėjo 30 iki 2000 m. vasario 8 dienos

71. Galiausiai pareiškėjas teigė, kad jo kardomasis kalinimas (suėmimas) nuo 1999 m. rugsėjo 30 iki 2000 m. vasario 8 dienos taip pat pažeidė Konvencijos 5 straipsnio 1 dalį. Šiuo atžvilgiu jis skundėsi, kad Aukščiausiasis Teismas turėjo nutarti jį paleisti 1999 m. rugsėjo 30 dieną, kai panaikino jo nuosprendį. Jis tvirtino, kad tuo metu didžiausia jam grėsusi bausmė buvo įkalinimas penkeriems metams, bet įkalinimo įstaigoje jis jau buvo praleidęs daugiau laiko. Tačiau Aukščiausiasis Teismas 1999 m. rugsėjo 30 dieną net nenagrinėjo jo kardomosios priemonės klausimo. Be to, jo kalinimas nuo 1999 m. rugsėjo 30 dienos negalėjo būti pateisintas remiantis klaidingais 1997 m. sausio 3 dienos, 1999 m. spalio 25 dienos, gruodžio 14 ir 24 dienos sprendimais.

72. Vyriausybė teigė, kad Aukščiausiasis Teismas, 1999 m. rugsėjo 30 dieną panaikindamas pareiškėjo nuosprendį, atnaujino 1997 m. sausio 3 dienos suėmimo nutarties galiojimą. Ši nutartis sudarė teisėtą pareiškėjo kardomojo kalinimo (suėmimo) iki 1999 m. spalio 25 dienos pagrindą. Tą dieną buvo priimta nauja suėmimo nutartis pagal atitinkamus vidaus teisės reikalavimus, remiantis įtarimu, kad pareiškėjas padarė nusikaltimą. Pareiškėjo kardomasis kalinimas (suėmimas) po to buvo sankcionuotas iki jo paleidimo 2000 m. vasario 8 dieną. Vyriausybės nuomone, tas faktas, kad šios nutartys buvo pripažintos iš dalies neteisėtomis, neatskleidžia Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies pažeidimo.

73. Pareiškėjas teigė, kad nei valstybės vidaus teisė, nei Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies reikalavimas dėl apsaugos nuo savavališkumo neleido taikyti jam kardomąjį kalinimą (suėmimą) nuo tada, kai 1999 m. rugsėjo 30 dieną buvo panaikintas jo nuosprendis, iki jo paleidimo 2000 m. vasario 8 dieną.

74. Teismas pastebė, kad 1999 m. rugsėjo 30 dieną Aukščiausiasis Teismas panaikino pareiškėjo nuosprendį, bet tiksliau nenurodė, koks sprendimas ar teisinis pagrindas pateisina tolesnį kalinimą. Situacija šiuo laikotarpiu buvo tokia neaiški, kad Aukščiausiojo Teismo teisėjas neprocesiniu raštu apylinkės teismui turėjo išaiškinti pareiškėjo kalinimo statusą (žr. § 42 tekste). Tačiau nei šis raštas, nei pagaliau neva retrospektyvus 1997 m. sausio 3 dienos suėmimo nutarties taikymas negalėjo sudaryti „teisėto“ pagrindo besitęsiančiam pareiškėjo kardomajam kalinimui (suėmimui) pateisinti (žr. §§ 65–70 tekste). Apylinkės teismas šio klausimo neišsprendė ir vėliau, 1999 m. spalio 25 dieną, kai sankcionavo pareiškėjo kalinimą neatsižvelgdamas į tai, kad tuo metu pareiškėjas, kaip patvirtinta 2000 m. vasario 8 dienos apygardos teismo sprendimu, nebuvo ir negalėjo būti kaltinamas padaręs nusikaltimą, dėl kurio jam galėtų būti toliau taikomas kardomasis kalinimas (suėmimas). Be to, pareiškėjo kalinimas iki tos dienos neatitiko vidaus teisės reikalavimų, kaip pripažino teismas, nutaręs jį paleisti.

75. Iš to seka, kad nuo 1999 m. rugsėjo 30 iki 2000 m. vasario 8 dienos nebuvo tinkamos teismo nutarties ar kito „teisėto“ pagrindo, pateisinančio pareiškėjo kalinimą pagal Konvencijos 5 straipsnio 1 dalį (žr., *mutatis mutandis*, minėtą sprendimą *Jėčiaus* byloje, §§ 56–64; taip pat §§ 58–61 ir 64–70 tekste).

76. Taigi šio laikotarpio atžvilgiu buvo pažeista 5 straipsnio 1 dalis.

II. DĖL KONVENCIJOS 5 STRAIPSNIO 3 DALIES PAŽEIDIMO

77. Pareiškėjas teigė, kad jo kardomasis kalinimas (suėmimas) truko per ilgai, tuo pažeidžiant Konvencijos 5 straipsnio 3 dalį, kuri, kiek tai šiuo požiūriu reikšminga, skelbia:

„Kiekvienas sulaikytasis ar suimtas pagal šio straipsnio 1 dalies c punktą turi ... teisę į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką arba teisę būti paleistas proceso metu. Paleidimas gali būti sąlygotas garantijų, kad jis atvyks į teismą.“

78. Vyriausybė teigė, kad Teismas kompetentingas nagrinėti šį skundą tik laikotarpių nuo 1995 m. birželio 20 (Konvencijos įsigaliojimo Lietuvos atžvilgiu dienos) iki 1998 m. spalio 15 (pirmosios instancijos nuosprendžio dienos) ir nuo 1999 m. rugsėjo 30 (nuosprendžio panaikinimo dienos) iki 2000 m. vasario 8 dienos (pareiškėjo paleidimo) atžvilgiu. Vyriausybės nuomone, valstybės valdžios institucijos pateikė „reikšmingas ir pakankamas“ pareiškėjo kalinimo per šiuo laikotarpiu metu priežastis, konkrečiai slėpimosi ir kliudymo nustatyti tiesią pavojų. Be to, bylos sudėtingumas ir didelis kaltinimų pareiškėjui ir kitiems kaltinamiesiems skaičius natūraliai nulėmė proceso trukmę. Nebuvo atidėliojimo, kurį galima būtų priskirti valstybės valdžios institucijoms. Vertinant apskritai, pareiškėjo ikiteisminis kalinimas netruko per ilgai.

79. Pareiškėjas teigė, kad nė vienas iš Vyriausybės pateiktų argumentų negali pateisinti visos jo kardomojo kalinimo (suėmimo) trukmės.

80. Pirmiausia Teismas turi nustatyti nagrinėtiną laikotarpį. Teismas negali nagrinėti įvykių, kurie įvyko iki Konvencijos įsigaliojimo Lietuvos atžvilgiu, t.y. iki 1995 m. birželio 20 dienos. Tačiau, siekdamas įvertinti, ar suėmimo laikotarpio trukmė yra priimtina, Teismas gali atsižvelgti į tą jo dalį, kuri pati savaime yra už jo kompetencijos ribų (žr., *mutatis mutandis*, minėtą sprendimą *Jėčiaus* byloje, §§ 91–92). Pareiškėjas Lietuvoje buvo kalinamas nuo 1994 m. lapkričio 1 dienos, t.y. septynis mėnesius ir devyniolika dienų, dar prieš Konvencijai įsigaliojant Lietuvos atžvilgiu. Nors Teismas neturi *ratione temporis* kompetencijos nagrinėti šį laikotarpį, jis atsižvelgs į tai, kad pareiškėjui kardomasis kalinimas (suėmimas) buvo taikytas septynis mėnesius ir devyniolika dienų dar prieš tai, kai prasidėjo jo kalinimas pagal Konvencijos 5 straipsnio 3 dalį.

81. Pareiškėjo kardomasis kalinimas (suėmimas) tęsėsi nuo 1995 m. birželio 20 dienos iki jo nuteisimo 1998 m. spalio 15 dieną, t.y. trejus metus, tris mėnesius ir dvidešimt penkias dienas. Po to jam buvo toliau taikomas kardomasis kalinimas (suėmimas) nuo nuosprendžio jam panaikinimo 1999 m. rugsėjo 30 dieną iki jo paleidimo 2000 m. vasario 8 dieną, t.y. keturis mėnesius ir devynias dienas. Iš to seka, kad bendra pareiškėjo kardomojo kalinimo (suėmimo) pagal 5 straipsnio 3 dalį trukmė buvo treji metai, aštuoni mėnesiai ir trys dienos.

82. Teismas kartoja, kad suėmimo trukmės pagrindumas turi būti įvertinamas kiekvienoje byloje atsižvelgiant į konkrečias jos savybes. Besitęsiantis suėmimas konkrečioje byloje gali būti pateisintas tik esant aiškioms tikro viešojo intereso apraiškoms, kuris [interesas], įvertinus nekaltumo prezumpciją, nusveria teisę į laisvę. Pareiga išnagrinėti aplinkybes, įrodančias ar paneigiančias tokio imperatyvaus intereso buvimą, ir išdėstyti jas sprendimuose dėl prašymų paleisti iš suėmimo pirmiausia tenka nacionalinėms teisminėms institucijoms. Iš esmės šiuose sprendimuose pateiktų priežasčių ir pareiškėjo skunduose nurodomų faktų pagrindu Teismas turi nuspręsti, ar buvo pažeista Konvencijos 5 straipsnio 3 dalis. Pagrįsto įtarimo, kad sulaikytasis asmuo padarė nusikaltimą, buvimas yra būtina (*sine qua non*) besitęsiančio suėmimo teisėtumo sąlyga, bet praėjus tam tikram laiko tarpui ji nebėra pakankama. Tada Teismas privalo nustatyti, ar kiti teisminių institucijų pateikti pagrindai buvo „reikšmingi“ ir „pakankami“, kad toliau pateisintų laisvės atėmimą (*loc. cit.*, § 93).

83. Teismas yra įtikintas, kad, atsižvelgiant į ankstesnį pareiškėjo pabėgimą, prokurorų ir teismų pateikti motyvai jo ikiteisminiam kalnimui pagrįsti, būtent jo slėpimosi ir trukdymo tyrimui grėsmė bei byloje esančių įrodymų prieš jį svarumas, iš pradžių galėjo pateisinti jo kalnimą.

84. Tuo pačiu metu pažymima, kad nuo 1996 m. rugsėjo 21 iki 1997 m. sausio 3 dienos bei nuo 1997 m. rugsėjo 23 dienos iki pareiškėjo nuteisimo 1998 m. spalio 15 dieną nebuvo priimta tinkama teismo nutartis, sankcionuojanti jo kalnimą (žr. §§ 55–70 tekste). Be to, 1997 m. sausio 3 ir gegužės 23 dienos suėmimo nutartyse bei 1998 m. sausio 29 dienos Apeliacinio teismo sprendime nebuvo nurodyta jokių kardamosios priemonės pagrindų (žr. konkrečiai §§ 67–68 tekste). Nors pareiškėjo slėpimosi pavojų teisėjai nurodė kaip esminį jų atsisakymo patenkinti jo gausius prašymus paleisti 1997 ir 1998 metais, Teismas mano, kad tuo metu šis pagrindas jau buvo tapęs mažiau įtikinamas, nes pareiškėjui iki nuosprendžio paskelbimo kardomasis kalnimas (suėmimas) buvo taikomas beveik ketverius metus. Taip pat pažymėtina, kad Seimo kontrolierius pripažino, kad pareiškėjo kalnimo trukmė buvo per ilga vidaus teisės požiūriu ir kad valdžios institucijos pernelyg užvilkinio parengtinį tyrimą (žr. § 30). Situaciją dar labiau pablogino pareiškėjo nuosprendžio panaikinimas 1999 m. rugsėjo 30 dieną, po kurio jis daugiau kaip keturis mėnesius buvo kalnimas, nors jau buvo išbuvęs maksimalų bausmės už nusikaltimą, kurio padarymu jis buvo kaltinamas, laiką (žr. § 49 tekste).

85. Teismas sutinka, kad ši byla gali būti laikoma sudėtinga, atsižvelgiant į finansinį pareiškėjui inkriminuotų nusikaltimų pobūdį ir į jam bei kitiems bylos kaltinamiesiems pareikštų kaltinimų skaičių. Tačiau bylos sudėtingumas pats savaime negali pateisinti tokio ilgo pareiškėjo kardomojo kalnimo (suėmimo) laikotarpio, atsižvelgiant į gausius procesinius pažeidimus valstybės vidaus teismams nagrinėjant jo kalnimo klausimus nuo 1996 m. rugsėjo 21 dienos ir į „reikšmingų ir pakankamų“ priežasčių nepateikimą sankcionuojant jo kardomąjį kalnimą (suėmimą) nuo tos dienos. Iš to seka, kad pareiškėjo kalnimo trukmė buvo per ilga.

86. Taigi buvo pažeista 5 straipsnio 3 dalis.

III. DĖL KONVENCIJOS 5 STRAIPSNIO 4 DALIES PAŽEIDIMO

87. Pareiškėjas teigė, kad jis negalėjo kreiptis į teismą suėmimo teisėtumui ginčyti, todėl buvo pažeista Konvencijos 5 straipsnio 4 dalis, kuri skelbia:

„Kiekvienas asmuo, kuriam atimta laisvė jį sulaikius ar suėmus, turi teisę kreiptis į teismą, kad šis greitai priimtų sprendimą dėl sulaikymo ar suėmimo teisėtumo ir, jeigu asmuo kalnimas neteisėtai, nuspręstų jį paleisti.“

88. Vyriausybė teigė, kad valstybės vidaus teisė pareiškėjui suteikė pakankamai galimybių ginčyti jo suėmimo teisėtumą, būtent pateikti prašymus dėl paleidimo, kuriuos galėjo peržiūrėti valstybės vidaus teismai. Be to, bylą nagrinėjantis teismas daug kartų savo iniciatyva tikrino, ar suėmimas pareiškėjui taikomas tinkamai, o apeliacinės instancijos teismas išnagrinėjo pareiškėjo teiginius dėl jo suėmimo neteisėtumo, išdėstytus skunde dėl nuosprendžio, tuo jam suteikdami Konvencijos 5 straipsnio 4 dalies garantijas.

89. Pareiškėjas teigė, kad galimybės ginčyti suėmimo teisėtumą nebuvimas dėl įstatyminio draudimo, numatyto ankstesnėje Baudžiamojo proceso kodekso 372 straipsnio 4 dalies nuostatoje, pažeidė jo teises pagal šią Konvencijos nuostatą.

90. Teismas primena, kad Konvencijos 5 straipsnio 5 dalis suteikia sulaikytiems ar suimtiems asmenims teisę į procesinių ir materialinių sąlygų, kurios yra esminės jų laisvės atėmimo „teisėtumui“ Konvencijos prasme, peržiūrėjimą. Tai reiškia, kad kompetentingas teismas turi išnagrinėti ne tik ar buvo laikomasi vidaus teisės procesinių normų, bet ir įtarimo, kuriuo grindžiamas sulaikymas, pagrįstumą bei tikslo, kurio siekiama sulaikymu ir jį sekančiu suėmimu, teisėtumą. 5 straipsnio 4 dalis neužtikrina teisės skųsti sprendimus, kuriais skiriamas ar pratęsiamas suėmimas, bet teismo organo įsikišimas bent vienoje instancijoje turi atitikti 5 straipsnio 4 dalies garantijas (žr. cituotą sprendimą *Jėčiaus* byloje, § 100).

91. Vertindamas šios bylos faktus, Teismas pastebi, kad dėl įstatyminio draudimo, numatyto ankstesnėje Baudžiamojo proceso kodekso 372 straipsnio 4 dalyje, valstybės vidaus teismai savo sprendimuose sankcionuoti pareiškėjo kardomąjį kalinimą (suėmimą) ir atmesti jo prašymus dėl paleidimo nepateikė atsakymo į gausius jo skundus dėl kalinimo nuo 1996 m. rugsėjo 21 iki 1997 m. sausio 3 dienos bei nuo 1997 m. rugsėjo 23 iki 1998 m. spalio 15 dienos neteisėtumo (žr. §§ 20–36 ir 55–70). Taigi nebuvo tinkamos teisminės reakcijos į pareiškėjo skundus, priešingai negu reikalauja 5 straipsnio 4 dalis (žr., *mutatis mutandis*, minėto sprendimo *Jėčiaus* byloje § 101).

92. Iš to išplaukia, kad pažeista Konvencijos 5 straipsnio 4 dalies nuostata.

IV. KONVENCIJOS 41 STRAIPSNIO TAIKYMAS

93. Konvencijos 41 straipsnis numato:

„Jeigu Teismas nustato Konvencijos ar jos protokolų pažeidimą ir jeigu Aukštosios Susitariančiosios Šalies įstatymai leidžia tik iš dalies atlyginti pažeidimu padarytą žalą, tai prireikus Teismas gali priteisti nukentėjusiajai šaliai teisingą atlyginimą.“

A. Turtinė žala

94. Pareiškėjas siekė gauti 434 430 eurų (EUR) kompensaciją už dėl Konvencijos 5 straipsnio pažeidimų prarastus uždarbį ir galimybes. Jis taip pat reikalavo kalėjime būnant išleistų 8 978, 22 EUR papildomiems maistui ir medikamentams.

95. Vyriausybė šiuos reikalavimus laikė nepagrįstais.

96. Teismas laikosi nuomonės, kad nėra priežastinio ryšio tarp nustatytų pažeidimų ir nurodomos turtinės žalos (žr., *mutatis mutandis*, cituotą *Jėčiaus* bylą, § 106; *Grauslys v. Lithuania*, no. 36743/97, 2000-10-10, § 66). Todėl jis nemato priežasčių priteisti kokią nors sumą pareiškėjui pagal šį punktą.

B. Neturtinė žala

97. Pareiškėjas siekė gauti 144 810 EUR kompensaciją už dėl 5 straipsnio pažeidimų patirtą neturtinę žalą.

98. Vyriausybė šį reikalavimą laikė per dideliu.

99. Teismas pripažįsta, kad pareiškėjas iš tikrųjų patyrė neturtinę žalą, kurią nepakankamai atlygina pažeidimo pripažinimas (žr., *mutatis mutandis*, minėtas *Jėčiaus* (§ 109) ir *Grauslio* (§ 69) bylas). Vertindamas teisingumo pagrindais, Teismas pagal šį punktą priteisia pareiškėjui 21 700 EUR.

C. Kaštai ir išlaidos

100. Pareiškėjas taip pat reikalavo 11 584,80 EUR bylinėjimosi kaštams vidaus procese ir Konvencijos organuose padengti.

101. Vyriausybė šį reikalavimą laikė per dideliu.

102. Teismas primena, kad kaštai įtraukiami į pagal Konvencijos 41 straipsnį priteisiamą sumą tik jeigu yra nustatyta, kad jie buvo būtini, realiai patirti ir protingo dydžio (žr. minėtą *Grauslio* bylą, § 72).

103. Teismas pastebi, kad dalis užmokesčio advokatui buvo susijusi su pareiškėjo gynyba vidaus valdžios institucijose nuo jam pareikštų kaltinimų. Šis užmokestis nebuvo būtinos išlaidos, patirtos siekiant atitaisyti Konvencijos pažeidimus, kuriuos Teismas pripažino pagal Konvencijos 5 straipsnį (žr., *mutatis*

mutandis, ibid., § 74). Vertindamas teisingumo pagrindais, Teismas priteisia pareiškėjui 8 700 EUR bylinėjimosi kaštams padengti.

D. Palūkanos įpareigojimų nevykdymo atveju

104. Pagal Teismo turimą informaciją, įstatymų nustatyta metinė palūkanų norma, taikoma Lietuvoje šio sprendimo priėmimo dieną, yra 6,92 proc.

DĖL ŠIŲ PRIEŽASČIŲ TEISMAS VIENBALSIAI

1. *Nustato*, kad pareiškėjo kardomojo kalinimo (suėmimo) nuo 1996 m. rugsėjo 21 dienos iki 1997 m. sausio 3 dienos, nuo 1997 m. rugsėjo 23 dienos iki 1998 m. spalio 15 dienos ir nuo 1999 m. rugsėjo 30 dienos iki 2000 m. vasario 8 dienos atžvilgiu buvo pažeista Konvencijos 5 straipsnio 1 dalis;
2. *Nustato*, kad dėl pareiškėjo suėmimo trukmės buvo pažeista Konvencijos 5 straipsnio 3 dalis;
3. *Nustato*, kad buvo pažeista Konvencijos 5 straipsnio 4 dalis;
4. *Nustato*:
 - (a) kad Valstybė atsakovė turi sumokėti pareiškėjui per tris mėnesius nuo tos dienos, kai sprendimas taps galutiniu pagal Konvencijos 44 straipsnio 2 dalį, tokias sumas, kurios turi būti konvertuotos į Valstybės atsakovės nacionalinę valiutą pagal sprendimo įvykdymo dienos kursą:
 - (i) 21 700 EUR (dvidešimt vieną tūkstantį septynis šimtus eurų) neturtinei žalai atlyginti;
 - (ii) 8 700 EUR (aštuonis tūkstančius septynis šimtus eurų) kaštams ir išlaidoms padengti bei bet kokią pridėtinės vertės mokestį, kuris gali būti taikomas;
 - (b) kad nuo minėto trijų mėnesių termino pasibaigimo iki sprendimo įvykdymo turės būti mokamos paprastosios 7,25 proc. metinės palūkanos;
5. *Atmeta* kitus pareiškėjo reikalavimus dėl teisingo atlyginimo.

Surašyta anglų kalba ir paskelbta raštu 2002 m. kovo 21 dieną, remiantis Teismo reglamento 77 straipsnio 2 ir 3 dalimis.

Vincent BERGER
Kancleris

Georg RESS
Pirmininkas